

Inomjonov Shuxrat.Nematjonovich.

O‘rmon xo‘jaligi ilmiy-tadqiqot instituti Andijon filiali kichik ilmiy xodimi

Axmadjonov Akmaljon Axmadjon o‘g‘li

O‘rmon xo‘jaligini rivojlantirish innovatsiya markazi direktori

Abdulazizov Shukurullo.Xabibullo o‘g‘li.

O‘rmon xo‘jaligi ilmiy-tadqiqot instituti Andijon filiali kichik ilmiy xodimi

Ismatullayeva Malika Yaqubjon qizi.

O‘rmon xo‘jaligi ilmiy-tadqiqot instituti Andijon filiali kichik ilmiy xodimi

Annotatsiya: *Andijon viloyati sharoitida Xandon pista urug‘larining starifikatsiya jarayonlarining olib borilishi bo‘yicha ilmiy-tadqiqot natijalaini yoritib borish ishlarini o‘rganish.*

Kalit so‘zlari: *Adirlik, tog‘oldi xududlar, xandon pista, sanoatbop plantatsiyalar yaratish, yangi navlar, payvandlash, iqtisodiy samaradorlik.*

Annotation: *The composition of the master's dissertation consists of an introduction, four chapters, a conclusion, a list of references and appendices*

Key words: *mountain range, mountainous regions, pistachio nuts, creating industrial plantations, new varieties, welding, economic efficiency.*

O‘zbekiston-jannatmakon o‘lka. Har faslda o‘zgacha husn va tarovatga ega bo‘lgan yurtimiz iqlimiyu, go‘zalligini qancha maqtasangiz shuncha oz. Bu ajib go‘shada yetishtirilayotgan sar xil mevalar hamda sabzavot, poliz mahsulotlarining ta‘mi ham o‘ziga xos takrorlanmasdir.

Bozor rastalarida qator turgan xilma-xil mahsulotlarni yetkazib berishda esa bobodehqonlarimizning o‘rni beqiyos. Pishiqchilik mavsumida tinim bilmay, unayotgan nihilga o‘z mehrini bergan bu insonlarning asosiy maqsadi – elimiz dasturxonini turli noz-ne‘matlar bilan to‘ldirishga qaratilgan.

Mamlakatimizning tuproq-iqlim sharoiti xandon pista (*Pistacia vera*) oʻstirishga juda qulay. AQSh, Eron, Turkiya, Suriya kabi davlatlarda pista qimmatbaho oziq-ovqat oʻsimligi sifatida mashhur boʻlib, davlatga katta daromad keltiradi. Shuning uchun ham uni “yashil oltin” yoki “oltin daraxt” deb atashadi.

Surxondaryo, Qashqadaryo, Samarqand, Jizzax, Namangan, Fargʻona, Andijon va boshqa viloyatlarning togʻli va togʻ oldi lalmikor yerlarida, dengiz sathidan 500 m. dan 1300 m. gacha balandliklarda (oʻrtacha yillik yogʻin miqdori 300–500 mm) xandon pista yetishtirish mumkin. Oʻsimliklar dunyosida dorivor oʻsimliklarni oʻrni beqiyosdir. Chunki dorivor oʻsimliklar boshqa oʻsimliklar singari turli muhitda oʻsib vegetatsiya jarayonini amalga oshiravermaydi. Shuningdek Dorivor oʻsimliklar oʻsib rivojlanishi uchun maʼlum bir muhit tanlaydi. Oʻzbekiston farmatsevtika sanoatini dorivor oʻsimliklar xom ashyosiga boʻlgan talabi kun sayin ortib bormoqda. Bunday oʻsimliklarga: Kovul, dorivor tirnoqgul, dorivor moychechak, naʼmatak, valeriana, doʻlana, zirk va boshqalar kiradi. Bular orasida Kovarfarmatsevtika, meditsina sanotida va ratitsid sifatida qoʻllanilishi bilan oʻzining keng qamrovda ishlatilishi bilan alohida ajralib turadi. Mazkur oʻsimliklar xom-ashyosini yetishtirish oʻz navbatida Oʻzbekistonda farmatsevtika sanoatini xom-ashyosiga boʻlgan talabni maʼlum miqdorda qondiradi. Bu muammolarni ijobiy tomonga hal etish bevosita dorivor oʻsimliklarni yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqish xom-ashyosini tayyorlash bilan bogʻliq.

Sugʻorilmaydigan sharoitlarda oʻsib yuqori sifatli meva hosili beruvchi daraxt turi bu handon pista (*Pistacia vera* L.) dir. U ikki uyli, qimmatbaho yongʻoqmeva beruvchi daraxt boʻlib, mevalari (pista yongʻogʻi) xushtaʼm oziq-ovqat mahsuloti hisoblanadi. Pistaning magʻzi yongʻogʻi vaznining 45-55% ni tashkil etadi va tarkibida 60% yogʻ, 15-20% oqsil, 13% gacha uglevod, 3-8% qand moddasi va koʻplab mikroelementlar mavjud. Pista yongʻogʻi ichki va tashqi bozorda juda yuqori baholanadi, Oʻrta va Yaqin Sharq mamlakatlari uchun esa yuqori samarali eksport maxsuloti hisoblanadi.

Andijon viloyati Xonobod shaxar Toshoxur oʻrmon boʻlimida 1.0 gektar maydonda parvarish qilinib kelinayotgan Xandon pistaning xosilidan olingan

urug'lar 2024 yil fevral oyining 1-dekadasidan boshlab stratifikatsiyaga qo'yish ishlari amalga oshirilib ularning xar bir qo'yilgan namunalari 1 kilogrammdan 3-ta qismga ajratib olingan bo'lib ularning xar biri unuvchanlik darajasining aniqlash bo'yicha kunlik nazorat ishlari olib borildi.

**KONTEYNERLAR HAJMINI XANDON PISTA
NIHOLLARINING O'SISHI VA SAQLANIB QOLISHIGA TA'SIRI**

1-jadval

Variantlar	Konteynerlar hajmi	Doimiy ekish joyiga ekilguniga qadar nihollarning ko'rsatkichlari			Nihollarni Saqlab Qolinishi %	Nazoratga nisbatan %
		Ildizining uzunligi cm	Bo'yi sm	Ildizi bo'g'zi Diametri mm		
1(nazorat)	5x25	8,2	10,1	2,1	78	100
2	10x25	12,1	12,2	3,1	85	109
3	15x30	18,2	15,4	4,1	88	113
4	20x40	32,2	17,1	4,1	95	122

Xandon Pistaning urug'laridan ko'paytirish usullarining keng qamrovli turlaridan bir xisoblangan urug' ko'chat yetishtirish bo'yicha Toshoxur o'rmon

bo'limining issiqxonasida yetishtirilayotgan Xandon Pistalarning nixollarini Andijon (Xakan) o'rmon bo'limining dala maydonlarining sug'orilmaydigan lamli yerlarda ekin maydonlarining sug'orish imkoni tashkil etish va ularning keng turdagi O'rmonzorlar paydo qilish uchun olib borilayotgan ilmiy ishlar hozirgi kunda Marxamat o'rmon bo'limining bo'sh maydonlariga birinchi bosqichdagi ekish ishlari amalga oshirildi.

Andijon davlat o'rmon xo'jaligining Toshoxur o'rmon bo'limida yetishtirilayotgan Xandon Pistaning Onalik plantatsiyalarida yetishtirilayotgan daraxtlarning xolatlari o'rganilib begona o'tlardan tozalandi, va ularning xosil olish bo'yicha fenologik kuzaruv ishlari natijasida olib borilayotgan ilmiy

izlanish ishlari keng qamrovli kuzatishlar va ularning xosildorligi va kasallik va zararkunandalardan zararlanishini oldini olish va agrotexnik nazorat ishlarini o'z vaqtida olib borilishi shuningdek ularning doimiy ravishda gullash fazalari kuzatib borildi, suspenziya tariqasida sug'orish sistemasini yaxshilash maqsadida keng ko'lamda ishlarini yaxshilash maqsadida adirlik xududlarida sug'orish sistemasi mavjud emasligini xisobga olgan holda agrotexnik tadbirlar doirasida tomchilab sug'orish ishlarini yaxshilash maqsadida ilmiy olib borilmoqda.

Andijon davlat O'rmon xo'jaligi Toshoxur o'rmon bo'limida yetishtirilayotgan Onalik plantatsiyasining Xandon Pistaning xosilini yig'ib terib olish uchun dala maydonlarining xolati o'rganilganda 3 xil maydonda ekilgan Xandon Pistalar xolatini aniqlash xolatini o'rganilganda quyidagilar aniqlandi.

1. Serxosil navi ulangan pistalarimiz 25% pishib yetilganlari aniqlandi.
2. Serxosil navi ulangan pistalarimiz 25% pishib yetilganlari aniqlandi.
3. Serxosil navi ulangan pistalarimiz 25% pishib yetilganlari aniqlandi.
4. Bobotog' navi ulangan pistalar 5% pishib yetilgani aniqlandi.
5. Bobotog' navi ulangan pistalar 5% pishib yetilgani aniqlandi.
6. Bobotog' navi ulangan pistalar 5% pishib yetilgani aniqlandi.
7. Bobotog' navi ulangan pistalar 5% pishib yetilgani aniqlandi.
8. Tog' Marvaridi navi ulangan pistalar (Gornaya Jemchugina) 20% pishib yetilgani aniqlandi.
9. Tog' Marvaridi navi ulangan pistalar (Gornaya Jemchugina) 20% pishib yetilgani aniqlandi.
10. Tog' Marvaridi navi ulangan pistalar (Gornaya Jemchugina) 20% pishib yetilgani aniqlandi.
11. Tog' Marvaridi navi ulangan pistalar (Gornaya Jemchugina) 20% pishib yetilgani aniqlandi.
12. Tog' Marvaridi navi ulangan pistalar (Gornaya Jemchugina) 20% pishib yetilgani aniqlandi.
13. Tog' Marvaridi navi ulangan pistalar (Gornaya Jemchugina) 20% pishib yetilgani aniqlandi.

14. Mujskoy (Erkak changlatuvchi) navi ulangan pistalar qolgan daraxtlarning xosil berishi uchun yordamchi xisoblanadi.

Ikkinchi maydondagi Xandon Pistalar xosili uchun bir xil turdagi nav ulanganli sababli xosil berish erta bo'lganligi aniqlandi va ularning yig'ib terib olish ishlari amalga oshirildi.

1. Tog' marvaridi navi ulangan pistalar 40% pishib yetilgani aniqlandi.

Xozirgi kunga kelib pishib yetilgan xosilni terib oish ishlari amalga oshirildi.

Xulosa. Olib borilgan tajribalarni xisobga olingan natijalar 3-4 variantlar yaxshi maqbul variant bo'lib ilmiy tadqiqot natijalarga maxsus kuloklar razmerlarida ilmiy ishlar davomiy ettirib kelinishini xisobga olgan umumiy qilinib yillik xisobotga qo'yilib barcha natijalar xam jadvallarda aks ettirib borishini inobatga olgan xolda xulosalar xam barchasi yillik xisobotda aks ettiriladi.

Xandon Pistaning po'stlog'i bilan terib olingan natijalari bo'yicha tarozida tortib olingan natijalari aks ettirildi.

2-jadval

Navlar	1000 dona urug' vazni (kg,gr)	100 dona urug' vazni	10 dona urug' vazni	1 dona urug' vazni
Tog' marvaridi	1005,0	100,5	10,5	1,5
Bobotog'	2200,0	220,0	22,0	2,0
Mustaqillik	1600,0	160,0	16,0	2,0

Olib borilayotgan ilmiy ishimda xar bir navlar bo'yicha terib olingan urug' xosillar xar biri aloxida qilinib xar biri maxsus yorliqlar yopishtirildi, va ularning xar biri Tog' marvaridi, Serxosil, Maxalliy, Mustaqillik, Bobotog', Serxosil, Mujskoy changlatuvchi navlar ulanganligi xar biri aloxida qatorlar bilan ajratilib ularning Serxosilligini aniqlash bo'yicha Avg'ust oyidan boshlab terib olish ishlari amalga oshirildi.

Xandon Pistaning xar bir navi navi turli xil o'lchamdaliqi aniqlandi, ularning xar biri ajratib olinib Serxosilligi yaxshi navlardan Serxosil, Mustaqillik, Serxosil, Bobotog', navlari ancha serxosilligi aniqlandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli farmoni //O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda. – B. 25–28.
2. O'zbekiston Respublikasining "O'rmon to'g'risida" gi qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining 2018 yil 16 apreldagi sessiyasi. – Toshkent, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi O'rmon xo'jaligi davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" gi 2017 yil 11 maydagi PQ-2966-sonli qarori // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 20-son, 358-modda.– B. 36–40.
4. Enkova.A.P Urojaynost fistashki v svyazi s asobennostyami tsveteniya Lesnoye xozyaystvo. Moskva,1970.
5. Belov S. Otsenka gigiyenicheskoy roli lesa // Lesnoye xozyaystvo. – Moskva, 1964. – №1.
6. Bobrov R.V. Besedy o lese. – Moskva – «Molodaya gvardiya», 1979.
7. Bobrov R.V. Povishat mnogotselevuyu funktsiyu lesnix territoriy. // Lesnoye xozyaysvo. – Moskva, 1985. – №6.
8. Grozdov B.V. Dendrologiya. – Moskva, 1960.
9. Gubaydulin X.Z. Oroshaemoye Lesorazvedeniye. – Moskva, 1961.
10. Jeltikova T.A. Daraxt ko'chatzori. – Toshkent, UzSSR davlat nashriyoti, 1962.
11. Xolmurodov M. Pistazorlar barpo etishda geo-axborot tizimlaridan foydalanish va istiqbolli shakillarini ko'paytirish. Tashkent, 2010.